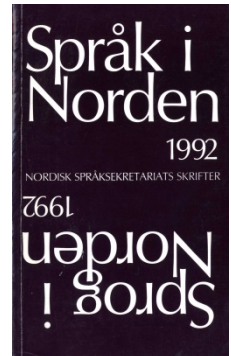

Sprog i Norden

Titel: Alla nordbor minoriteter i Europa?
Forfatter: Christer Laurén
Kilde: Sprog i Norden, 1992, s. 37-43
URL: <http://ojs.statsbiblioteket.dk/index.php/sin/issue/archive>

© Nordisk språksekretariat

Betingelser for brug af denne artikel

Denne artikel er omfattet af ophavsretsloven, og der må citeres fra den. Følgende betingelser skal dog være opfyldt:

- Citatet skal være i overensstemmelse med „god skik“
- Der må kun citeres „i det omfang, som betinges af formålet“
- Ophavsmanden til teksten skal krediteres, og kilden skal angives, jf. ovenstående bibliografiske oplysninger.

Søgbarhed

Artiklerne i de ældre numre af Sprog i Norden (1970-2004) er skannet og OCR-behandlet. OCR står for 'optical character recognition' og kan ved tegngenkendelse konvertere et billede til tekst. Dermed kan man søge i teksten. Imidlertid kan der opstå fejl i tegngenkendelsen, og når man søger på fx navne, skal man være forberedt på at søgningen ikke er 100 % pålidelig.

Alla nordbor minoriteter i Europa?

Av Christer Laurén

Europa är på väg att bli ett, och därtill ett flerspråkigt, samhälle. Många språk- och kulturgrupper, bl.a. i Spanien, Italien och Frankrike, ser fram emot detta flerspråkiga och flerkulturella samhälle som en möjlighet för dem att utveckla sin särart. För de nordiska språkgrupperna tycks den europeiska integrationen inte innehålla denna aspekt. Snarare har t.ex. de två senaste nordiska språkmötena återspeglat en känsla av stark språklig påverkan utifrån, från engelskan, och därmed ett behov hos nordborna av att hävda sin egenart redan innan den europeiska integrationen har hunnit längre än till förhandlingarna.

För övrigt tycks nordbornas bild av språkbruket inom EG vara snedvriden. Inom ett enat Europa har redan tyskan och franskan en klar dominans på många områden som vi får lov att anpassa oss till för att överleva, vilket leder till nygamla mönster för påverkan på våra språk. Men det är att förenkla situationen otillåtligt långt om man låter analysen stanna enbart på det språkliga uttryckets plan.

Ur finlandssvensk synvinkel är integrationen i Europa kanske inte en förändring så radikal som för danskar, finnar, norrmän och rikssvenskar. Den är inte heller så obetingat positiv som många katalaner ser den. Vi lever inte för inte i ett flerspråkigt mönstersamhälle i Finland och behöver *fördenskull* inte Europa, vi är heller ingen majoritet som kan förlora sin ställning, vilket andra nordbor kommer att göra i ett stort Europa. Vi lever som en juridiskt jämställd men numerärt underordnad grupp i ett flerspråkigt samhälle, dvs. vi är i den situation som danskar, finnar, norrmän och rikssvenskar kommer att befinna sig i inom ett förenat Europa.

Vårt tvåspråkiga samhälle har kommit till under en rätt lång utveckling och både en medveten planering, ett dagligt arbete och slumpen har samverkat till en balanserad lösning. Detta betyder ingalunda att vardagen är problemfri och att det tvåspråkiga samhällets existens därmed är säkrad. Den dynamik

som hör till ett samhälle förändrar ständigt villkoren för finlandssvenskarnas existens.

Man kunde försöka föreställa sig framtiden inom Europa för de nordiska folken genom att i någon mån se vilka följderna är för en numerärt mindre grupp som lever juridiskt likställd inom en välordnad gemenskap. Jag försöker ur vår situation interpolera för den situation de andra nordborna kommer att hamna i inom Europa.

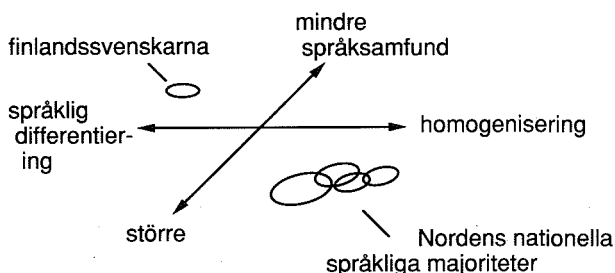

Fig. 1. Norden i dag. Figuren visar i förenkling hur mindre och större språksamfund i ett samhälle har olika effekt (språklig differentiering/homogenisering) enbart genom olikheten i relativ storlek.

I fig. 1 har jag placerat in finlandssvenskarna och Nordens nationella språkliga majoriteter i ett tvådimensionellt fält. Finlandssvenskarna är ett mindre språksamfund, de nordiska nationella majoriteterna är givetvis större i denna jämförelse. Genom sin blotta existens har en minoritetsgrupp en språkligt differentierande effekt på sin omgivning medan en majoritetsgrupp genom sin relativa tyngd kan sägas ha en språkligt homogeniserande effekt. Ju större en majoritetsgrupp är relativt sett desto större är dess tryck i homogeniserande riktning, dvs. mot enspråkighet i samhället.

Enligt fig. 1 fungerar det finlandssvenska språksamfundet språkligt sett differentierande i samhället i Finland. Hur starkt differentierande det förmår fungera beror på den relativa storleken mellan Finlands två nationella språkgrupper. Naturligtvis inverkar här en mängd andra faktorer, bland dem historien och

den rikssvenska och nordiska närmiljön, men jag förenklar bilden avsiktligt, när jag nu försöker interpolera för det framtida Norden i Europa.

Även om det flerspråkiga samhällets språk är fullständigt likställda juridiskt – i Finland liksom i framtidens förenade Europa – kommer lag och förordning i normalfallet till först på ett språk under utarbetningen, även om lagarna skulle bli bättre om alla tankar vägdes på alla språk samtidigt.

Lagarna och förordningarna skall ha samma giltighet oberoende av språk. Samma innehåll skall återges på samhällets alla officiella språk. Nu kan inte form och innehåll frikopplas från varandra så fullständigt att inte också en form överförs som är främmande för målspråket, vilket är något som alla känner till ur exempel på översättning av EG:s juridiska texter till danskan.

För att fungera ur praktisk synvinkel för hänvisningar till lagmoment är styckeindelningen och till och med meningsindelningen i det praktiska lagskrivningsarbetet ofta underkastade kravet att vara identiska oberoende av språk. Detta innebär t.ex. att det som man med målspråket som utgångspunkt upplever som en tom fras i utgångsspråket inte utan vidare kan utlämnas vid översättningen.

För texter med lägre juridisk status, men av stor praktisk betydelse, kan flerspråkigheten innebära dröjsmål för de mindre språken. Blanketter, kungörelser, annonser, informationsbroschyrer osv. kan försenas och kommer kanske till först efter påminnelser. Kampanjer t.ex. om säkerheten i trafiken som genomförs av myndigheter är inte nödvändigtvis lika fullständiga – om de överhuvudtaget finns till på alla samhällets språk. Det finns i ett integrerat flerspråkigt samhälle behov av att få ut budskap i en mängd ärenden från de centrala ämbetsverken och byråerna. På grund av brådska och av sparsamhetsskäl kan många instanser känna sig frestade att ta lätt på bestämmelserna om flerspråkighet. Det är svårt att få byråkrater som gör upp statistik och översikter att förstå att en term som passar in överst i en kolumn inte skall kunna ha en ekvivalent term – och dessutom ungefär lika kort term – på ett annat språk. Man kan

tvingas att terminologisera där man inte har behov av det och där en statistiker i ett enspråkigt samhälle inte skulle tvinga en till det.

Detta låter inte så allvarligt, för i ett flerspråkigt samhälle är väl alla flerspråkiga, kunde man tro. Tyvärr är det så också i ett flerspråkigt samhälle att t.o.m. på medborgarnas förstaspråk är budskap som centralt skall föras ut ofta svåra att förstå och för en betydande del av medborgarna, också i ett modernt samhälle, förblir samhällets övriga språk en aning svåra om de skall manövrera sin vardag i alltför många sammanhang på dem. Detta är en situation som lätt leder till språkbyte snarare än till tvåspråkighet. Om ens eget språk har en alltför begränsad domän till vardags, mister det sin mångsidighet. En dotter i en finlandssvensk familj på en helt finsk ort, som hela sitt liv gått i skola på finska och nästan enbart haft finska vänner men ändå alltid använt enbart svenska hemma, kan ha svårt att tänka sig att studera vid universitet på svenska. Detta är nog ett särfall också hos oss men i ett Norden inom Europa kommer det med tiden att dyka upp många sådana särfall.

Vilken språkbehärskning i hemspråket kommer de nordbor att ha som har gått i dagis på engelska/tyska/franska, fortsatt sin skolgång på samma språk till en IB-examen och bedrivit sina studier vid ett Europauniversitet i Bryssel eller varför inte inom ett engelskspråkigt program vid ett nordiskt universitet? Här är det skäl att betona att två- eller flerspråkighet är till fördel för individen, förutsatt att andra faktorer är lika. Framtidens många två- och flerspråkiga nordbor blir en avnämarmarkets som den nordiska språkvården har anledning att komma ihåg.

Inom näringslivet i ett enat Europa kommer språkbruket att regleras av fria marknadskrafter. Framtidens europeiska samgång skall gå mycket längre än den gör i dag. Den får resultat för allas vardag. Det är inte alls självklart att nordiska företag som har betydande intressen på kontinenten också har intresse av att hävda nordiska språk och nordisk kultur inom sin verksamhet i Norden. Sådana bolag tenderar antingen att låta utvecklingen ha sin gång eller att resolut gå över också internt till det språk som ger det bästa manöverutrymmet trångt ekonomiskt sett. Detta innebär att de anställda inte behärskar sitt yrke

på nordiskt språk och att de nordiska kunderna nås främst genom översättningar. En situation av liknande art är inte obekant för många finlandssvenskar.

Både inom näringsliv och offentlig förvaltning kommer Centraleuropa att dominera. Vi skall inte föreställa oss att vår nationella förvaltning kommer att fungera med samma räckvidd som i dag. Det är också värt att än en gång betänka att jag utgår ifrån ett mönstersamhälle i fråga om språkbruk. Blir Europa det?

Mera än inom den offentliga förvaltningen kommer inom näringsliv utbildning och kursverksamhet att påverka språkbehärsknigen. Inom företag i Finland, där svenska och finska är representerade bland de anställda, har det visat sig att man inom en avdelning allmänt utvecklar en fackslang där finskan och svenskan har många gemensamma termer, ibland svenska, ibland finska, ibland blandspråk och ibland hämtade från andra språk. De slår inte nödvändigtvis igenom i skrift, särskilt inte om språken strukturellt skiljer sig från varandra så mycket som finskan och svenskan gör. Men eftersom finlandssvenskarnas utbildning (för t.ex. diplomingenjörer, läkare och jurister, urmakare, poliser och tryckeriarbetare) helt eller delvis gått på finska, är termbehärsknigen inte alltid den bästa på förstaspråket. Nordbornas utbildning har redan bytt språk på många områden!

Flerspråkigheten *inom* ett företag kan t.ex. leda till att företagets statistik, den som görs för internt bruk, innehåller blandspråk. Ibland tar man hos oss en finsk, ibland en svensk term – i samma text. Generellt sker en anpassning efter den större gruppen – eftersom den inte har samma grad av språkbehärskning. Detta är en generell regel som inte gäller enbart i Finland.

Den mångomtalade internationaliseringen inom utbildning och internationaliseringen på många arbetsplatser kommer att sprida fenomenet i språkbehärsknigen av denna art till vida kretsar bland nordborna.

En mycket större del av nordborna än i dag kommer att bli två- eller flerspråkiga. Ingen tvåspråkig har dock alla sina register tillgängliga på sina båda språk. Dvs. alla våra internationaliserade experter går miste om något av sin potentiella för-

staspråksbehärskning just genom sin internationalisering. Men detta är ingenting nytt. Så var det också under den latinkunniga medeltiden med experternas språkbehärskning.

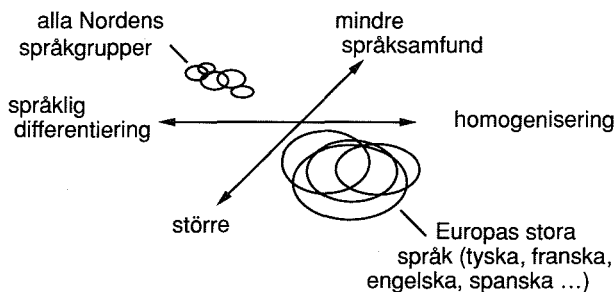

Fig. 2. Norden i Europa i morgon. Figuren visar hur de nordiska språksamfundet i ett morgondagens Europa kommer att vara minoriteter, trängda av de stora språk som sinsemellan tävlar om dominansen. Oberoende av eventuell målmedveten språkplanering är effekten av de stora språksamfundens existens ett tryck i riktning mot en språklig homogenisering.

I fig. 2 har jag placerat in alla Nordens språksamfund i fältet överst till vänster. De är alla minoriteter. Deras differentierande effekt i det europeiska samhället motverkas av de stora språksamfundet i Centraleuropa, tyskar, fransmän, engelsmän, italienare, spanjorer. . . Det är uppenbart att den nordiska språkvårdens strategi av i dag inte är tillräcklig och att vi alla behöver en språkplanering som aktiverar flera av språksamfundens medlemmar och som gäller våra samhällen mångsidigare än i dag, om språken i Norden och deras kulturer skall leva vidare.

En intressant fråga är om vi som små språksamfund skall önska oss ett enda stort språk som dominerar inom det förenade Europa eller en balans mellan flera. Är tyngden av ett enda dominerande språk så stor att vi har mindre utrymme språkligt och kulturellt än om Europas stora språk lever i fredlig konkurrens? Är det inte för att ge plats åt Europas språk och kulturer som gemenskapen *inte* har samlats kring *ett* enda förvaltnings-språk?

Uttryckt med termer i anknytning til Habermas finns det en växande tendens hos den offentliga sfären att kolonialisera den privata sfären. Ju starkare den europeiska offentliga sfärens språk är desto starkare kommer följaktligen detta språk att kolonialisera vår privata sfär.

Att vara en minoritet i ett flerspråkigt samhälle är – enligt min beskrivning – inte så lätt. Vinsterna är dock intressanta, även om jag inte har utrymme att gå djupare in på dem. I ett flerspråkigt samhälle är den generella tendensen – om övriga villkor är lika – att den mindre gruppen lär sig mera om den större (dess språk, kultur) än tvärtom. Tidig behärskning av flera språk är gynnsam för individen enligt den moderna tvåspråkighetsforskningen, t.o.m. för modersmålet och den allmänna kognitiva utvecklingen. För förstaspråkets eller för de två språkens del är det fråga om ett slag av kreativitet som klarar av att göra underverk av de språkliga tillgångarna.

Ett par slutsatser man kunde våga sig på efter detta är att språken och kulturerna i Norden – eftersom de kommer att vara små i ett enat Europa – inte nödvändigtvis är svaga resurser för Nordens folk. Det är de stora språkgrupperna i Europa som kommer att lära sig mindre av samgången än de små. Samtidigt kommer språk- och kultursamfundet i Norden att arbeta mycket mera medvetet och långsiktigt än förr för att överleva med identitet, kultur och språk. Det nordiska samarbetet är ännu angelägnare än förr.